

Pikler Gyula: Az éberségi erő, képző- dése és székhelye*

V. FEJEZET.

A nemi élet tanúbizonysága az éberségi és a csírázó erő azonosságáról.

23. §. Azok közül az életfolyamatok közül, melyeket rendszerint nem lelkieknek, hanem testieknek szoktak minősíteni, minden idők filozófusai előszeretettel foglalkoztak a nemiekkel. Kétségtelenül azért, mert ezek között s a lelki folyamatok között — amint látni fogjuk — világos, erős összefüggés áll fenn, vagy jobban mondva, mert e folyamatoknak világosan erős szellemi vonásaik vannak.

Ez a tény kétféle munkára ad módot: rajta elindulva vagy a nemi vagy a szellemi élet mélyebb megértésére törekedhetünk. E két feladat közül, azt hiszem, eddig csak az elsővel foglalkoztak. Minden időben voltak filozófusok, akik e tényről elragadtatva túlléptek saját területükön s a nemi életnek átszellemített tárgyalásával az emberiség nemi érdeklődésének szolgáltak; másfelől azonban a filozófusok elmulasztották, hogy ezt az összefüggést saját területükön értékesítsék.

E mulasztás nagyságát nézetem szerint nem lehet túlbecsülni. Ős idők óta kutat az emberiség a lelki élet testi oldala után, hipotéziseket hipotézisek után állítottak fel rája vonatkozólag, élő agy velőket kínoztak és életteleneket boncoltak e célból anélkül, hogy eddig említésre méltó eredményre jutottak volna, az említett összefüggés megparlagon hever. Ám ez az összefüggés sokkal nyilvánosabb és világosabb, mint minden más összefüggés a lelki és a testi élet között,

* Az előző közlemények a *Husadik Század* 1912. nov.-dec. és 1913. januári számában jelentek meg. Az utóbbiban az 1. oldal második jegyzetében tropizmusának helyett trofizmusának (Claparède-nél: „*trophisme*”) olvasandó.

mint teszem a lelki élet összefüggése az agyvelővel vagy az indulatok testi megnyilvánulásaival. Ott a természet páratlan módon nyíltkező a kutatóval szemben. Csak ott tár szemünk elé a normális élet keretén belül élő anyagot a test belsejéből; ott mondhatni, az egész világnak megmutatja kellékeit, mielőtt egy új darab életbe fog.

Mi itt e bőkezűséget nem fogjuk használatlan hagyni és megpróbálkozunk ama lenézett feladattal.

24. §. Azt kérjük, milyen folyamatok útján elégül ki a nemi szükséglet? A tudományos lélektan nem tárgyalja e kérdést. Az emberi élettan kézi- és tankönyveiben nem egyszer egy válasszal találkozunk, melyet a következő módon adhatunk vissza: „Spermának a vaginába való ejakulációja, tehát egy kiválasztó vagy kiválasztó-féle folyamat útján. E mellett, legalább a civilizált embernél, e folyamattal kapcsolatban mindenféle szellemi melléktünet is lép fel, de a lényeges ama fizikai folyamat.”

Legújabban e nézetet egy biológus és pszichológus a szokottnál is határozottabban és bővebben fejezte ki egy „Az indulatok mnemikus eredete és természete” című dolgozatban, mely az „*Archiv f. d. gesamte Psychologie*”-ban, a *Scientia*-ban, valamint — ha jól emlékszem — a *Monist*-ban is megjelent. Rignano a következőket mondja:

„Ha megfigyeljük a különböző organizmusok viselkedését az egysejtűeken kezdve egészen az emberig, azt látjuk, hogy cselekvéseik egész sora, főleg pedig a legfontosabbak, úgy értelmezhetők, mint megnyilvánulásai a szervezet megmaradási, vagy — hogy Ostwald energetikai kifejezését használjuk, — „stacionárius” fiziológiai állapotába való visszatérési tendenciájának.

„Más szóval, ha azokat az organikus tendenciákat, melyek az emberi eszméletben mint „kívánságok”, „vágyak” vagy „szükségletek” jelennek meg s amelyek objektíve (akár befejezett akár kezdő állapotban levő) „nem mehanizált mozgások”-ban nyilvánulnak, indulatoknak nevezzük, akkor ezen indulatok legnevezetesebbjeinek egész serege a szervezet azon egy alap-tendenciájára vezethető vissza, hogy saját „fiziológiai állandóságára” törekszik. Áll ez minden oly „szükségletéről is, mely használhatatlan anyagcseretermék kiküszöbölésére irányul, még pedig úgy a legkisebb és legegyszerűbb ázalagnál mint a leg-

összetettebb gerincesnél. Mert még akkor is, mikor bizonyos lokális „helyettesítő” érzékek váltják is ki, előre dolgozva, a kiküszöbölő aktust, ez végső elemzésben csak abban találja okát, hogy e hulladékok felhalmozódása a szervezetben végtére is megzavarná a normális fiziológiai folyamatot.

„A nemi „öszön” vagy „vágy” is nyilván a kiküszöbölő indulatok e csoportjához tartozik.

„Valóban újabb elméletek szerint tudvalevőleg a nemi vágy (csakúgy különben, mint az éhség) nem a test egy bizonyos részében (a nemi szervekben) székel, hanem a szervezet egészében, és innen származtatják ezek az elméletek a csíraanyag kiküszöbölésének szükségét is. Nem lehetetlen pl., hogy — mint az ázalagok bizonyos számú egyszerű oszlás után (Maupas kísérletei!) — a csíraanyag is, melyet a felnőtt szervezet állandóan képez, „aggkori elfajulásnak” van alávetve, nevezetesen miután a redukáló oszláson már átment, és mielőtt nemi egyesülés általi megifjodása bekövetkezik. És így valószínűvé válik az a föltevés, hogy a nemi vágy eredetileg nem más, mint a szervezet törekvése megszabadulni attól az „aggkori satnyulástól”, melyet a csíraanyag, úgy megtermékenyítésre szorult voltánál fogva, mint izgató bomlási termékei által okoz.*” E fejtegetésekből csak annyit lehet elfogadni, hogy a nemi vágyat egy oly anyagnak a szervezetben való jelenléte okozza, amelyre a szervezetből való kiküszöbölés sorsa vár. Azt azonban már semmiképp sem mondhatjuk, hogy a nemi szükséglet e kiküszöbölés szükséglete; sőt, mint később látni fogjuk, inkább azon anyag nemkiküszöbölésének vágya az.

Mindenekelőtt arra kell e tekintetben utalni, hogy nemcsak nincs okunk a nemi szükséglettel kapcsolatban kiküszöbölődő csíraanyagot öregkori elfajulásban szenvedőnek s a testet megmérgezőnek tartanunk, hanem ellenkezőleg minden okunk megvan arra, hogy azt felette életképesnek gondoljuk. Hiszen nem mérgezésszerű jelenségekben árulja el magát, hanem túlbuzgó erőben, tettvágyban és unalomban.**

Aztán azt az oly közel fekvő tényt is fel kell említeni, hogy a szóban forgó elmélet helyességének még csak látszata

* *Scientia*. Vol. IX. (1910.) p. 87. sq.

** Arra nem terjeszkedünk ki, hogy későbbi vizsgálatok igen kétségtelvéssé tették az ázalagoknak azt az aggkori elfajulását is, melyet Maupas megállapíthatni vélt.

is egyedül a férfira nézve van meg, mert a nőre nézve nyilvánvaló, hogy a nemi szükséglet kielégítése nála nemcsak hogy nem küszöböli ki a csíraanyagot, de — megtermékenyítés esetén — meg is akadályozza, legalább egy bizonyos időre, annak kiküszöbölését.

De a férfira vonatkozólag is csak annyi engedhető meg, hogy a nemi kielégülés gyakran, vagy, ha úgy tetszik, — nem helyezek erre súlyt — legtöbbször ama kiküszöböléssel kapcsolatban történik, de semmiesetre sem engedhető meg, hogy e kiküszöbölés okozza a kielégülést. Mert azokban az esetekben is, mikor az e kiküszöböléssel kapcsolatban áll be, a nemi kéj már a kiküszöbölés előtt kezdődik, mi több, a kéj az oka a kiküszöbölésnek, nem hogy a fordítottja állana; csak annyit engedhetünk meg, hogy a kielégülés a kiküszöbölés idejében a legnagyobb. De semmiesetre sincs az az eszméleti jellege, hogy bántó anyagok kiküszöbölése okozta megkönnyebbülés, amilyen jelleget tényleg megtalálunk más kétségtelen kiküszöbölési esetekben.

Hiszen az alvás közben való öntudatlan kiküszöbölést nem a nemi vágy kielégítésének, hanem élettartalom vagy életöröm veszteségének tartjuk, és, amint később jobban is látni fogjuk, határozottan abnormisnak, életellenesnek is kell tekintenünk.

A nemi funkció Rignano-féle elméletét tehát egészen helytelennek, sőt, mint látni fogjuk, egyenesen az igazság fordítottjának kell tartanunk. De megérdemli figyelmünket mint speciális alkalmazása egy még nagy mértékben uralkodó visszás, psziszivista fiziológiának és pszichológiának. Mert nem más az, mint az élet és az élőlények általános természetéről való következő felfogásnak egy nyilvánulása:

„Minden szervezet stacionárius állapotban levő fiziológiai rendszer és ez állapotban megakar maradni vagy hozzá vissza akar térni, valahányszor ezt a stacionárius állapotot valamely, belső vagy külső, környezetében beállott változás megzavarja. E tulajdonság az alapja valamennyi organikus „szükségletnek”, „vágynak”. Valamennyi közeledő vagy távolodó, támadó vagy menekülő, foglaló vagy elhárító mozgás, melyet az állatok végeznek, többé-kevésbé közvetlen vagy közvetett leszármazottja annak az igen általános tendenciának, mellyel minden stacionárius fiziológiai állapot a saját változatlanságára törekszik. Mindjárt látni fogjuk, hogy miként kell e tendencia-

nak magának minden élő anyag alapvető mnemnikus tulajdonságához kapcsolódnia.”*

E felfogással szemben azt kell mondanunk, hogy bizonyos tekintetben a szervezet valóban stacionárius, de más tekintetben nem stacionárius, hanem progresszív. Értjük ezt nem a fejlődés vagy tökéletesedés (nem egészen tiszta) értelmében, hanem mindenekelőtt abban a tiszta értelemben, hogy a szervezet, ha leküzdést követelő nehézségek abban meg nem akadályozzák, folytonosan éberségi erőt termel, akár elhasználódott már az addig termelt erő, akár nem.

De ebből egy másik progresszió is ered. Mert ha az erő nem használódik fel maguktól támadó nehézségekkel szemben, akkor a szervezet maga keresi a nehézségeket, hogy az erő elhasználtsék. Ez persze megint stacionárius magatartás. De minthogy nehézség legyőzése (mindaddig, míg az elérhető legmagasabb fejlettség el nem éretett) mindig szervképzés útján történik, mely későbbi nehézségek ellen is szolgál, és így ugyanolyan nehézség mindig kevesebb erőt kíván meg, ezért a szervezet ezen stacionárius természete miatt folytonosan újabb nehézségeket keres és folytonosan szervet képez, vagyis fejlődik. A nemi vágy magyarázatát, mint látni fogjuk, az organizmusnak ebben a progresszív-stacionárius jellegében kell keresnünk, melyet Rignano figyelmen kívül hagy, nem pedig abban a tisztán stacionárius jellegében, hogy maguktól támadó zavarokat megszüntet.

Az a tény, hogy a *voluptas viri* már az *emissio* előtt kezdődik és ennek az utóbbinak az oka, nemcsak a Rignano-féle szenilitásos kiválasztási elméletet cáfolja meg, hanem minden más „fiziológiai” elméletet is, amely szerint a nemi kielégülést a kiválasztás okozná. De ez elmélet helytelenségét még világosabban fogjuk felismerni, mihelyt megállapítottuk a folyamatokat, melyek a nemi szükséglet kielégítését igazán okozzák. Erre térünk most rá.

25. §. Nézetem szerint a nemi szükséglet kizárólag lelki folyamatokban lel és csak ilyenekben lelhet kielégítést. Lássuk ezt részletesen!

A lelkileg legegyszerűbb kielégítés az, mely tapintó érzékek útján történik. Érzékek azonban lelki folyamatok.

* Rignano, l. c. p. 93.

E kielégülés egy sorba helyezhető avval a gyönyörrel, amelyet szín, hang, illat vagy íz érzéklete okoz.

A tapintási érzékletek útján történő kielégítéshez, vagy legalább is teljes kielégítéshez, azonban az is szükséges, hogy az alany ez érzékletekkel kapcsolatban azt az ítéletet hozza, más szóval abban a véleményben legyen, hogy ezek az érzékletek idegen (úgy értem: nem a saját) és pedig normális esetben a másik nemhez tartozó élő emberi test érintése útján jönnek létre; a másneműség megállapítása alatt pusztán „a másodlagos nemi tulajdonságok” (finom bőr, arcszín, női alak, gyengéd kedély) megállapítása is érthető, ez egyedül is szerepelhet az „elsőleges nemi különbségek” ismeretének hiánya esetén, pl. a serdültség kezdetén. Ez az ítélet rendszerint észrevétel-ítélet, de nem kell annak lennie, lehet következtetés; lehet hamis ítélet is (akár az idegenségre, akár a másneműsége, akár az emberi mivoltra, akár az elevenségre nézve is) anélkül, hogy az ítéletből származó kielégülés elmaradna, annyira igaz az, hogy a kielégülés kizárólag lelki funkciók útján történik (és nem objektív tények folytán, mint amilyen volna pl. az illető test idegen voltának vagy másneműségének objektív hatása.)

A tapintásérzékletek útján való kielégítéshez, vagy legalább is teljes kielégítéshez vele kapcsolatban még egy (észrevételi vagy következtetett) ítéletnek kell jelen lennie (mely hasonlóképen lehet hamis), az, hogy az alanyt érintő test tetszetős és tetszetős lelket is zár magába. A kielégülés tökéletessége igen finom fokozatokban változik a talált tetszetősség, az egyes testi és lelki tulajdonságok, mint arcszín, alak, az egyes testrészek, a tehetségek, az érzület, erkölcsi tulajdonságok stb. faja szerint.

Ezenkívül a kielégüléshez, vagy legalább is a tökéleteshez egy további Ítélet is szükséges (melynek szintén nem kell helyesnek lennie), t. i. az, hogy a lelkek egymáshoz valók, a férfi részéről pl. az, hogy a nő „megérti”, „osztja” érzéseit és gondolatait, hogy a nőt magához „felemelheti”, a nő részéről az, hogy rábízhatja magát a férfira, „támaszkodhat” rá. Az az ítélet is szükséges, hogy a test egy bizonyos, különös módon megfelelel.

Továbbá az az ítélet is szükséges a kielégüléshez, vagy legalább is a tökéleteshez, hogy az idegen személy az emberiség mintaképe, annak megtestesült „eszménye”.

Végre az az ítélet is szükséges a kielégüléshez, vagy leg-

alább a tökéleteshez, hogy az az idegen személy az alanyra vonatkozólag hasonló ítéleteket hoz.

Másrészt a kielégüléshez, és pedig a legtökéletesebbet is ideértve, ez ítéleteknek a tapintásérzékekkel való összekapcsolása nem feltétlenül szükséges, elegendő — amint ez a tapintásérzékekre vonatkozó érzéketlenség esetében bebizonyul — hogy az említett ítéletekhez az az — esetleg szintén hamis — ítélet járuljon, hogy az alany teste az idegen testtel egy bizonyos benső módon egyesül és hogy, a lelkek felfogják egymást, egymáshoz simulnak és átjárják egymást.

De magas fokú kielégítést nyújt már magának az idegen testnek pusztá észrevétele, sőt maga a rá gondolás és az idegen lelki egyéniség felfogása is. A pusztá meggyőződés, hogy van egy kiváló lény, már elég lehet egy élet boldogságához, anélkül, hogy az erre gondolónak meg volna adva, hogy ezt a lényt lássa és vele szellemi érintkezést folytasson. Sőt elegendő egy tisztán szellemi lény létéről való meggyőződés is, amint ezt misztikus nemi kielégítések esetei bizonyítják. Sőt a pusztá elképzelés is kielégít. Jobban kielégít egy tetsző lény elképzelése vagy egy ily képzelt lény festménye, mint egy visszatevővel való testi és lelki egyesülés. Ami azonban az érzékeket illeti, kielégítést nemcsak tapintásérzékek, hanem idegen személytől okozott mástartalmú érzékek folytán is támad ritkább, abnormis esetekben. És — szintén ritkább, abnormis esetekben — nemcsak a fentemlített ítéletek folytán, hanem más ítéletek folytán is, melyek idegen személyekre vonatkoznak, pl. azon ítélet folytán, hogy kínozzunk vagy kínoztatunk.

Ilyképen mindenütt csak lelki funkciók által való kielégítést találunk. Már az előző §-ban láttuk, hogy a spermatis emissio nem jelenti a nemi szükséglet kielégítését, hanem ennek következménye; e helyen még hozzátehetjük, hogy az felléphet az összes fentebb jelzett kielégítési módok következményeképp.

Ám abból a tényből, hogy a nemi szükséglet közvetlenül lelki funkciók, még pedig ennyire különböző fajtájúak útján nyer kielégítést, kérlelhetetlen logikával következik ez: A szervezetnek az a része, melynek megléte s bizonyos állapota okozza a nemi szükségletet, igen különböző fajtájú lelki funkciókat végez, még pedig miközben az az állapot olyan más állapottá változik, amellyel kapcsolatban a nemi szükséglet már nincs meg.

A szervezetnek ez a része azonban a csírázó erő, illetőleg az azt hordozó csíraanyag. Tudjuk ezt abból, hogy a nemi szükséglet felléptével rendszerint elhagyja csíraanyag a testet s ezzel a nemi szükséglet csökken. Így tehát a nemi szükséglet kielégítésének módjából szükségszerűleg következik, hogy a csíraanyag, a test alapanyaga, eredeti, első meghatározója lelki orgánum, és ha nincs több, a lelki orgánum, azaz a lélek testi hordozója, hogy a csírázó, a testet felépítő erő egy a lelki erővel. Valóban a kutatás nem emelheti azt a vádat a természet ellen, hogy titkot csinált a pszichofizikai kérdésből. Ott, ahol a lelki erő különös intenzitással lüktet, éppen ott tárta fel ennek testi karakterét is. Mégis az emberiség legelőrehaladottabb része az agyvelőben látja a lelki orgánumot, és az eszmélő erőt egészen különállónak tekinti attól az erőtől, mely a testet felépíti (ellentétben pl. középkori filozófusokkal). Mikor, mondjuk, egy nagy kémikus férfit annak az átértése, hogy egy nő képes résztvenni az ő problémáinak megoldásában, odaragad, hogy lelke beleszakad a nő testébe — mert hisz ez történik a kopulációnál — ekkor a mai fiziológia azt tartja, hogy az a lélek, mely a nőnek kémikus kitűnőségét átérti, az nem az a lélek, mely vele egyesülni belé rohan, hanem azt tartja: annak „székhelye az agyvelő”, ezé meg a nemi szerv. De sőt azt is tartja, hogy e történésnél az anyag, mely a nemi szervben van, nem is mint lélek élő hordozója működik, hanem — a legelső rangú fiziológiai kézikönyvekben olvashatjuk: — mint „inger”, mely az agyvelőre hat, egy rangban állva e tekintetben például a bután és tehetetlenül ide-oda mozgó hanghullámokkal, amelyeket egy kő leesése okoz és amelyek a fül hangfelvevő szerszámaihoz ütődnek. Az emberiség egyik legnagyobb és leglendületesebb eszű filozófusa pedig, Schopenhauer, észrevevén a nemi aktus lelki vonásait, csupán mitológiai formában összegezi e tényt, úgy t. i., hogy az emberiség génusza, mely az emberiséget fenntartani akarja, gondolkodik, válogat ama lelki történésben, és nem úgy, hogy az egyénben meglevő fajfenntartó erő az a reális alany, mely gondolkodik, válogat.

Hogy a csírázó erő mely állapota az, mely a nemi szükségletet létrehozza, arról lejjebb lesz szó.

26. §. Hogy ellentét által még világosabbá tegyük, miszerint a nemi vágyat lelki funkciók elégítik ki, és pedig oly értelemben, amely a fentebbi következtetésre jogosít, a következőkben e

szükséglet kielégítésének módját összehasonlítjuk más szükségletek kielégítési módjaival.

Tekintsük pl. az organikus anyagcsere hulladékainak kiküszöbölésére vonatkozó szükségleteket, hiszen Rignano ezekhez számítja a nemi szükségletet is; vizsgáljuk pl. a vizezés szükségletét. Ezt a szükségletet a hólyag kiürítésének objektív folyamata elégíti ki, vigye azt végbe akár az alany lelki tevékenysége, akár, mint pl. betegségben, külső, mechanikus orvosi beavatkozás. Nincs tehát jogunk azt mondani, hogy a vizezési szükségletet okozó hólyagállapot átváltozása olyan állapotá, melyben e szükséglet többé nincs meg, lelki funkció, vagy hogy a vizelettel teli hólyag lelki funkciókat végez. Igaz, hogy rendszerint lelki tevékenység útján ürítjük ki a vizeletet, de ez a tevékenység egy más szervnek a funkciója, mely a hólyagnak segítségére jön. Az idegrendszeré, ezt tartja az általános fel-fogás; én azt hiszem: végső eredményben az éberségi központnak, az éberségi (egyszersmind csírázó) erőnek funkciója.

Egészen másképp áll a dolog a nemi szükséglettel. Kielégítését közvetlenül és elkerülhetetlenül lelki funkciók okozzák: a fentemlített érzéletek és ítéletek; a csírázó erő vagy csíraanyag azon állapotának, mely a nemi szükséglet alapja, átváltozása azon állapotá, mely a kielégültség állapota, közvetlenül és feltétlenül össze van kötve az illető érzéletekkel és ítéletekkel. A nemi szükséglet is megszüntethető ugyan a szükséglet alapjául szolgáló csíraanyag pusztá eltávolítása útján, pl. alvás közben a férfinál, vagy a mensis-kor a nőnél; de az a folyamat, melyet a szükséglet kielégítésének nevezünk, nyilvánvalón egészen más folyamat, mint ez az eltávolítás, míg a vizezés szükségleténél az eltávolítás a szó legszorosabb értelmében való kielégítés. És ez azért van, mert a vizezési szükségletet egy hulladék okozza, a nemi szükségletet ellenben élő anyag, olyan, mely a legnagyobb bizonyossággal lelket rejt magában, mert hiszen új egyén származik belőle. Hogy lelket rejt magában, azt nem is vonja kétségbe senki, csak azt nem tudják, vagy legalább nem gondolják meg ma, hogy már abban a testben is, melyben képződik, élni és pedig lelkileg élni akar; a nemi szükséglet azonban kétségtelenül ennek az anyagnak a szükséglete önmagát kiélni, funkciókat gyakorolni, és e szükséglet nem elégíthető ki másképen, mint lelki funkciók révén.

Vegyük összehasonlításul most a táplálkozási szükségleteket, az éhséget és szomjúságot. Ezek is objektív, nem-lelki

folyamatok útján elégülnek ki, mindenekelőtt oly folyamatok útján, melyek az emésztő szervek és az általuk befogadott táplálék között játszódnak le. Mindezek a folyamatok az alvás alatt is végbemehetnek.* A nemi szükséglet ellenben csak az ébrenlét alatt elégíthető ki, kielégítése lényegében az ébrenlét egy faja, igen magas fokú ébrenlét, és a nemi szükséglet ily ébrenlét szükséglete. E tekintetben a nemi szükséglettel nem áll másképp a dolog, mint a művészi élvezet vagy más érdekes tevékenység szükségletével, mely felkel bennünk, miután egy ideig unatkozunk. A nemi szükségletben rejlő vágy szép test és szép lélek után csak a szépség utáni vágnak egy esete. A nemi szükségletben rejlő vágy még egy test bírása után ugyanolyan fajtájú, mint más tulajdonunk, házunk, gazdaságunk, vállalkozásunk megszorítása, élettevékenységünk megnagyobbitása utáni vágyunk.

A nemi szükséglet az unalomnak egy esete. Az éppen felnőtt egyén, ki még nem tudja, hogyan elégítheti ki e szükségletét, oly formában érzi a nemi szükségletet, hogy „semmi sem elég” neki, minden üres, unalmas, „nagy szenzációk” után vágyódik. (Ezt a kifejezést kivált fiatal, nemileg még meglehetősen tudatlan női személyek használják gyakran.) A táplálkozás, az emésztés, a vérképzés nem szórakozás, de a nemi szükséglet kielégítése az. Kétségtelenül akkor sem unatkozunk, amikor megzavart emésztés vagy nehéz kiürítés sokféle érzékletet és gondolatot, például hipokondrikust, kelt fel bennünk és szokatlan cselekvésre készítet, de az unalmat ebben az esetben sem az emésztő és eltávolító szervek, hanem ugyanaz a szerv üzi el, amely a nemi vagy a szellemi gyönyörűségben működik, t. i. az éberségi (és egyszersmind csírázó) erő, melynek ebben az esetben a megzavart funkció számára új szerveket kell képeznie. A nemi szükséglet kielégítése azonban akkor is élmény, fejlődés, emlékezet képzése, ha ez a kielégítés nem zavartatott meg; sőt mennél kevésbé élmény, fejlődés, emlékezetképzés, annál inkább meg van zavarva, annál kevésbé kielégítés. Hogy

* „Böven meggyőződünk róla, hogy az alvás a gyomormirigyek működésére gátló befolyást nem gyakorol”. Pawlow, *Die Arbeit d. Verdauungsdrüsen*, p. 95. — A táplálkozási szükséglet kielégítésétől meg kell különböztetni az ételek jó ízében és szagában való gyönyörűséget; ez éppen olyan lelki funkció, mint az esztétikai gyönyörűség, vagy a nemi kény. Mikor a test táplálkozásra szorul, ez a gyönyörűség nyilván azért nagyobb, mert ekkor az oldó mirigyek is jobban működnek, és ez az érzékletet elősegíti.

a nemi szükséglet kielégítése szórakozás, az abból is kitűnik, hogy a szerelemben van megunás, a mi a testi szükségletek terén nincs.

Azt hiszem, ezek az összehasonlítások alkalmasak tételünk megerősítésére.*

27. §. Hogyan van az már most, hogy egy bizonyos életkorban az unalmat csak ama jellemzett különös lelki folyamatok szüntetik meg? Kísértük most meg a feleletet e kérdésre. Természetes, hogy ez távolról sem adható meg azzal a biztossággal, amellyel kimondhattuk, hogy a nemi szükséglet lelki folyamatok által nyer kielégítést. Erre a kérdésre vonatkozólag pusztá sejtésekre vagyunk utalva. Nekem a következők tetszenek a legjogosultabbaknak:

Abban az életkorban, melyben a nemi szükséglet fellép, nincs többé oly ébrenlét, oly szellemi tevékenység, mely az éberségi erőt elegendő mértékben fogyasztaná, mert az éberségi erő addig már oly szervezetet hozott létre, mely neki mindent nagyon megkönnyít. Van persze ebben az életkorban is még sok észrevenni való, amit az alany még nem vett észre, és elméleti és gyakorlati probléma is elég van még számtalan nemzedék számára. De mindez aránylag könnyű az élet legelső érzékletéhez képest, a „miért” megértéséhez képest három éves korunkban, a járás méréséhez és megtanulásához, az első vízsgáchoz, haláleset első megértéséhez képest stb. Ha az éberségi erő le tudta győzni ezeket a nehézségeket, akkor érthető, hogy minden további túlságosan könnyű neki, bármennyire is különbözzék a régitől, és hogy így főlöszleggel rendelkezik. Egyébként e korban is a nemi élet annál kisebb jelentőségű

* Hozzáteszem, hogy ha a fentiek igazak, akkor az aszexuális szaporodást is mint unaloműzést, mint foglalkozás nélküli erő foglalkoztatását kell pszihobiológiailag értelmezni. És valóban, ha egy maximumra megnőtt egysejtű lény önmagát ketté osztja, mi máshoz hasonlít ez a lelki élet terén, mint ahhoz, hogy unaloműző játékban, ha egy játszma véget ért, újra előlről kezdünk egyet? Az élet lényege nem öffenntartás, mint Ostwald, Rignano és oly sokan mások tanítják; az élet lényege, hogy: játék. Aminthogy az életnek az a része, amelyet legmagasabbra tartunk, az élet tulajdonképpeni örömeinek és céljának érzünk, a játék, és aminthogy az élet legnehezebben érthető megnyilvánulásai, pl. az érzéklés is, csak mint játék és az érzékszervek keletkezése is csak mint játékszerek keletkezése értelmezhetők. De hogy ez átlátásra jussunk, előbb az éberségi erő spontán képződésének és az unalom jelentőségének felismerésére kell eljutnunk.

részét teszi valamely alany éber életének, mennél több újat teremt még az alany éberségi ereje, még ha abszolúte elevenebb is nála a nemi élet, mint kevésbé éber egyénnél.

Azt különben, hogy a nemi szükséglet főlsleg következménye, úgy találom, számos biológus megengedi, és csodálkozom, hogy ez a körülmény nem térítette el Rignanot elméletétől. Azonban csak általában beszélnek főlslegről, de nem mondják meg, hogy speciálisan fejlődési erőben van főlsleg, mert nem szívesen ismernek el egy belső fejlődési erőt és a fejlődést inkább a külső körülményeknek tulajdonítják. Azután, jóllehet szemmelátható az anyag, mely a nemi kielégüléssel kapcsolatban a testet elhagyja, jóllehet továbbá ez az anyag a test elhagyása után esetleg új fejlődést teremt, nem ismerik el, hogy annak ereje az őt produkáló szervezetnek is fejlődési ereje. Végre nem látják a fejlődést oly mértékben az ébrenlétben vagy a lelki életben s a fejlődés lassúását a pubertás korában ennek az életnek lassúásában, mint amilyen mértékben ez a mi nézetünk szerint áll.

A felesleges éberségi erő elhagyja a testet. A nemi szükséglet azonban nem kiküszöbölése utáni szükséglet, hanem az a szükséglet, hogy ez az erő főlsleges volta mellett mégis valahogyan tevékenységre jusson a testben. És a nemi szükséglet kielégítése abban áll, hogy a számúzóttnek mégis tevékenységi teret nyújtunk.

Erre különböző módok állnak rendelkezésre, egyikük a következő. Miután a felesleges éberségi erő az eltávolítás helyéhez közel jutott, e helyen az alany érintések által nehézségeket okoz magának, melyek a közelben levő kitaszított éberségi erőnek még alkalmat adnak ellensúlyozó munkára. Az érintés-érzékletek folyamán érzett gyönyörézés bizonyára a mellőzótt éberségi erő nagy unalmára vezethető vissza, amely már az érintkezések előtt motórius természetű zavarokat okozott; de az a körülmény is figyelmet érdemel, hogy az érintéseknek az az intermittáló, ritmikus, nagy nehézségeket mutogató, de mindjárt megszüntető karakterük van, mely a művészet, a komikum és a csiklandozás területén is vidám felbuzogást okoz.

Az ébrenlétre vonatkozó elméletünk szerint az éberségi erőnek azon részei, melyek az érintéseket ellensúlyozzák és a tapintási érzékleteket szolgáltatják, nem lehetnek ugyanazok, amelyek a testet elhagyják, mert hiszen ébrenlételméletünk szerint amazok jelentik, mint egyszer képezett ellensúlyozó

hullámok, azon érzékek emlékezetét; és minthogy aktuálizálódnak és specializálódnak, nem is szolgálhatnak többé a szaporodás céljának. Ébrenlételméletünk értelmében az érintések a felesleges erőt szorosan a kiválasztás helyének közelébe vonják, de csak egy része használódik fel érzéklésre, a másik részt a férfi ugyanazon időben kitaszítja, mintegy megcsalva azt, a nő, aki, akár a háztartásban, ezen a téren is mindent megtart, a míg csak végleg meg nem romlik, később távolítja el.

A felesleges éberségi erő tevékenyé válásának egy másik módja az, hogy más alanyba költözik. Ha a nemi érettség korába jutott alany más egyéneket „más szemmel néz”, mint addig, akkor ez azt jelenti, hogy a testében levő fölösleges éberségi erő azzal a kívánsággal nézi őket, hogy bennük munkát nyerjen, avval a kívánsággal, hogy ha már saját testét el keli hagynia, másba vonulhasson. A bátor, mozgékony, önmagát feladni kész, ébrenlétre később férfi éberségi-erő elhagyja eddigi helyét és az idegen alanyba költözik; a tartózkodó, gyűjtő női éberségi erő arra vár, hogy egy más egyén jöjjön hozzá. Csak elébe megy ennek, fogadja ezt.

Ahhoz a meggyőződéshez, hogy a sajátán kívül más olyantestek is vannak, melyekben éberségi erő, lélek tevékenykedhetik, az éberségi erő „beérzés” (*Einführung*) útján jut el. Minden testi beérzés is azon alapszik, hogy az, ami bennünk lát, hall, egyszóval érzékel, egyszersmind az, ami testünket szervezi, alakítja, szervezetét fenntartja. Minden valamit-érezklés változás ez utóbbi tevékenységben. Amennyiben azonban ez részben változatlanul érvényesülhet, e körülmény tudatossá válik. Például ha azt a behatást ellensúlyozzuk, amelyet egy emberi alak szemünk recheartyájára gyakorol, akkor ebben érvényre jut az a tevékenység, amelynek segítségével saját alakunkat fenntartjuk, bármennyire különbözik is e két tevékenység, mert mégis ugyanolyan alakot képez mind a kettő. Ha egy ember élő hangját halljuk, akkor a hallószervbeli megfelelő ellensúlyozásban a saját hangképzésünk mozgásai s általában összes életmozgásaink érvényesülnek. Ennek folytán azonban az az eszméletünk áll elő, hogy egy hozzánk hasonló élő, lelkes, éberségi erőtől éltetett alany áll velünk szemben. És így jut a felesleges éberségi erő oda, hogy beléje akar hatolni, ama testet meg akarja munkálni, képezni.

De már a pusztá beérzés is jelentős kielégítést szerez neki.

Egy egész egyéniségnek ez az utánzása s vele szemben önma-

gának fenntartása nagyobb mérvű tevékenységet kíván meg, mint a legtöbb más foglalkozás, melyet a világ neki nyújt.

Hogy tetszetős, életképes egyéneket előnyben részesít, azt nem kell megmagyarázni. Hogy olyan egyéneket részesít előnyben, melyek jellemre nézve hasonlók hozzája, csak gyengén térnek el tőle, az szintén könnyen érthető.

Mindenekfelett azonban az illető egyénnek a másik nemhez tartozása az, ami kielégítést nyújt. Ez is könnyen érthető, mihelyt egyszer adott ténynek tekintjük, hogy csak a két különböző nemű éberségi erő együttműködése képes nehézségek legyőzésére, fejlődés előidézésére. Az ember ugyanis élete kezdetétől fogva nemi megéréséig mindig egyoldalúbb lesz az egyik nem értelmében. Ami a lelki oldalt illeti, a férfিয়েn mind tevékenyebb, eredetibb, újítóbb, vállalkozóbb lesz. Azt lehetne hinni, hogy ez általában a kifejlődésnek következménye; ám a női egyén a megérés korában, bár bizonyos módon szintén erősebb lesz, mégis mind visszavonultabbá, zártabbá, háziasabbá, bimbószerűbbé válik. Ami a testet illeti, a férfié ez idő alatt mindinkább szögletesebb, szerszám- és fegyverszerűbb lesz, a nőé pedig, bár szintén megerősödik, teltebb, kerekesebb és anyagtárszerűbb. Ha a férfi nem egyesül egy nővel, az a veszély fenyegeti, hogy nyugtalan, kalandozó ember lesz belőle, a nőt, aki nem egyesül férfivel, az, hogy kicsinyes, félénk vénleánnyá válik. Mindjobban kiderül, hogy a férfi éberségi ereje inkább az éberségi erő magát-feladó jellegét, ébren lenni tudását képviseli, a nő éberségi ereje inkább összehúzó, összetartó erejét, aludni tudását. Ezért alkalmas a nő arra, hogy utódokat növesszen magában, a férfi inkább arra, hogy értük a külvilágban hasson, teremtsen, merjen. Ha a nemi érettség korában az éberségi erőből fölösleg keletkezik, úgy ennek nagyrészt bizonyára ez az egyoldalúság, az egyik nemi jelleg megcsökkenése is az oka. Nem hogy a nemi jellemvonások, melyek a nemi érintkezésre használt anyagon kívül mutatkoznak, „másodlagosak” volnának, inkább úgy látszik, hogy ennek az anyagnak termelése annak az általános egyoldalúságnak egy másodlagos következménye. E felfogás szerint az ú. n. másodlagos nemi jellemvonások gyengülése kasztráció esetében arra vezethető vissza, hogy ennek folytán kevesebb használat, tér, tartály van az éberségi erő számára, és hogy ezért ez az erő nem indulhat teljes kifejlődésnek. Az a tény, hogy a nemi élet princípiuma eredetileg nem a nemi szervben székel, abban is mutatkozik,

hogya a libido a kasztráció után nem szűnik meg, és hogy a kasztrációnak előrehaladottabb életkorban csak csekély másodlagos következményei vannak.

Ha már most a nemileg érett egyénben felkel a vágy egy másik nemhez tartozó egyénnel való egyesülésre, úgy ezen nincs mit csodálni. Felesleges éberségi ereje a másnemű egyén testi és lelki tulajdonságain beérzés útján felismeri, hogy ott van tevékenységének megfelelő tere; a férfié, hogy ott van mit ébreszteni és fejleszteni, a nőé, hogy ott féktelenség van, amit vissza és amivel szemben össze kell tartani; a férfié, hogy ezáltal maga békésebb lesz, a nőé, hogy számára új, fejlődés-gazdag élet kezdődik.

A mondottakból azonban maga az a tény is megérthető, hogy a nemek a fejlődésben kiegészítik egymást. Relatív egyoldalúságukban két funkciót töltenek be, melyeknek mindegyike szükséges. A nem nélküli szaporodást e felfogás értelmében úgy kell felfognunk, hogy bizonyos fajoknál e két funkció nincs meg abban a relatív elkülönítésben, mint másoknál. S ezt az elkülönítést ismét a magasabb fejlődés egyik eszközének kell tekintenünk, mint feltételét olyan fajoknak, amelyeknél az egyének egy része könnyen cselekszik, merészel, újat kísér meg. E felfogás mellett a férfi mint cél, a nő mint eszköz jelenik meg, vagy a férfi mint eszköz, a nő mint eszköz eszköze, amint-hogy a nő sokkal inkább látja is abban élete célját, hogy a férfiért éljen, mint fordítva.*

Tételünk megerősítésére a mondottakhoz még néhány megjegyzést fűzhetünk:

1. Az imént láttuk, hogy mindegyik nem lelki tulajdonságai mennyire összhangban vannak testi tulajdonságaival. Valamivel előbb láttuk, hogy mennyire megegyezik mindegyik nem nemi viselkedése az ő lelki tulajdonságaival. E tekintetben még arra is rámutathatunk, hogy a nő lelki önállótansága, simulékony-sága összevág azzal a ténnyel, hogy saját testébe idegen testet vesz fel és ott ahhoz a testhez alkalmazkodva indít meg fejlődés-

* A nemek e felfogásában, úgy találom, meglehetősen egyezem J. Arthur Thomson-nal: *What determines sex, Scientia*, vol. XI. No. XXIII—3, 1912. Az olvasó, aki a fentebbi fajta lélektani nézések iránt bizalmatlan, ez értekezésben láthatja, hogy objektíven kutató fiziológus és biológus (és speciálisan neves szexuológus) is ugyanezen eredményre jut, még hozzá az összes elméletet revideálása után.

dést; és rámutathatunk arra is, hogy a férfi lélek vezető, erőteljes volta azzal is egybehangzik, hogy csírázó erejének egyetlen sejtje valójában idegen testben fejlődést tud megindítani. És több más párhuzamot is állíthatnánk fel lelki és nemi vagy reprodukív sajátságok között. Végre kiemelhetjük azt, hogy már a nemi sejtek alaki és funkcióbeli sajátságai is megegyeznek az illető nem testi és lelki jellemvonásaival. E tények, úgy találok, mind arra vallanak, hogy az éberségi vagy lelki erő, a csírázó vagy reprodukív erő s a fejlődési erő egy és ugyanaz.

2. A csírázó és az éberségi erő azonossága kielégítő elvi magyarázatát adja azoknak az eseteknek, amelyekben szokatlan érzéketek és cselekvésmódok szolgálnak a nemi vágy kielégítésére.*

Ez azonosság alapján ugyanis elvileg az éberségi erőnek valamennyi tevékenységétől elvárhatjuk ezt. Nyilvánvaló, hogy a ritkább, abnormis kielégítési módok és azon tény között, hogy az esetek túlnyomó, normálisnak minősített részében úgy a két különböző nemű egyén testi-lelki egyesülése, mint egy tapintás-érzéklet is nyújt kielégítést, elvileg mélyreható különbség nincsen.

3. Úgy vélem, hogy az éberségi és a csírázó erő azonossága a nő nemi kiválasztásának periodikus voltát is magyarázza. Nem ugyan a periódus hosszúságát, de magát a periodicitást. Ugyanis, ha a szervezet egyáltalán arra van beállítva, hogy éberségi erő-főlétséget termeljen, s ha alvás közben termeljük az éberségi erőt, akkor nem szorul magyarázatra, hogy az alvás és ébrenlét szabályos váltakozása mellett egy bizonyos számú ilyen váltakozás után mutatkozik a megfelelő főlétségek; az alvás és ébrenlét periódusa minden egyéb nélkül maga meghatározza a nemi periódust.

Ugyane tényben e periódusnak szabálytalan életmód, izgalom és túlfeszített munka esetén való szabálytalansága is magyarázatra lel. Mindenekelőtt meghosszabbodása, de megrövidülése is, ha megfontoljuk, hogy túlságos követelményeket a tartaléktőke felhasználásával lehet csak teljesíteni, mely, ha már egyszer hozzányúlnak, a nemi periódusnak is hasznára válhat. Ez az utóbbi körülmény talán azt a már több kutatótól figyelemre méltatott

* Ezalatt nem a homoszexualitást értem, mert bár meglehetősen látom az utat, mely a fenti fejtegetésektől magyarázatához vezet, az még nem tisztázott. De értem körülbelül valamennyi egyéb abnormitást.

tényt is megmagyarázza, hogy a nemi vágy éppen rendkívül nagy tevékenység után is szokott felébredni, bár viszont — be kell vallanom — e tény egyik legerősebb nehézség e § tartalmával szemben. Lehet azonban e tény magyarázata az is, hogy ily esetekben a nemi aktus útján a szervezet a fennálló izgatottságot akarja levezetni, hogy, egészen kimertülve, aludni tudjon.

Ez a hely alkalmas a következő megjegyzésre, mely általános tételünk megvilágítására szolgálhat.

Mint már fentebb mondtuk, eléggé általánosan el van ismerve, hogy a szaporodást egy olyan fölösleg hozza létre, melyet az egyéni élet nem fogadhat többé magába. Már most van egy másként mutatkozó fölösleg az egyéni életben, t. i. az, amely az unalomban nyilvánul. Erről a fölöslegről a lélektan csak nagyon felületesen, a fiziológia azonban egyáltalán nem szokott megemlékezni. S mégis ezen a fölöslegen alapszik minden lelki élet. A jelen fejtegetések már most azt iparkodnak bebizonyítani, hogy a lelki életre és a nemi életre felhasznált fölösleg azonosak. Vagy helyesebben szólva azt, hogy az utóbbira ebből a fölöslegből azt használjuk fel, amit a lelki élet nem vesz igénybe, a fölösleg fölöslegét. Ez a nézet legalább egységet teremt a dologban. Gondoljuk meg, hogy a lelki fölöslegből legkülönbözőbb nehézségek ellen erősítjük meg a test legkülönbözőbb részeit, hogy az eredeti tervének megfelelőleg fenmaradhasson, nyugodtan alhasson és szaporodhasson; gondoljuk meg, hogy a lelki fölösleg adja meg nekünk azt a meggyőződést, mely schonnan másutt nem eredhet, hogy van egy jövő, és hogy minden élményünk e jövőnek megvalósításaképp tudatos; és meg fogunk nyugodni abban a tanban, hogy a szervezet folytonos erősítése, a jövőről való meggyőződés és a jövő megvalósítása és a csírázás egy forrásból ered.

E szakasz fejtegetéseit szintén azzal a megjegyzéssel kell végeznünk, hogy ébrenlételeméletünk szerint az éberségi erő beérző részei nem lehetnek ugyanazok, amelyek a testet elhagyják; ehelyett azt kell feltennünk, hogy azok tisztítják ezeket abba az új otthonba, amelyre ráakadtak s amelyet alkalmasnak találtak.

Evvel összhangban van az a tény, hogy a nemi erő fogytával a nemi szükséglet kielégítéseképp a pusztá beérzéssel könnyebben beéri az egyén, mint nemi ereje teljességében.

28. §. Bár, mint remélem, a 25. és 26. §§-ok logikai kényszerűséggel bizonyítják tételünket, hogy az éberségi és a csírázó erő egy, az ma mégis oly szokatlan, hogy a legkülönbözőbb ellenvetésekre kell elkészülve lennie. E helyen megpróbálom, hogy egy különösen vártra előre is feleletet adjak.

Bizonytalán így fognak szólani sokan: abból, hogy a csíraanyag felhalmozódásával kapcsolatban lép fel a szükséglet bizonyos érzékek és ítéletek után, még nem következik az, hogy a csíraanyag érzékel és ítél, hanem nagyon lehetséges, hogy felhalmozódása úgy afficiálja az idegrendszert, hogy ez azon szükségletnek hordozója lesz, örömet érez ezen érzékeken és ítéleteken, törekszik utánuk és keresztül viszi őket. Így — fogják tán mondani — az alkohol is oly módon afficiálja az idegrendszert, hogy az alany örömet érez olyan dolgokon — pl. dőreségeken, erőszakosságokon —, amelyek iránt különben nincsen hajlandósága. A fent kifejtett elmélet értelmében az alkoholt is lelki szervnek kellene tekinteni.

Midőn ez ellenvetésre válaszolok, félreértések elkerülése végett először is arra kell rámutatnom, hogy a fenti elmélet szerint is az idegrendszeren át érzékel és ítél a csírázó erő. A két felfogás között fennálló különbség ez: elméletünk szerint a kérdéses érzékek és ítéletek azáltal jönnek létre, hogy a csírázó erő a tétlenség vagy unalom állapotát elhagyva abba az állapotba megy át, hogy az idegrendszeren át hullámokat vet nehézségek ellen, és az érzékek és ítéletek ez alatt az állapotváltozás alatt keletkeznek; a másik elmélet szerint pedig a csíraanyag felhalmozódása csak áthangolja az idegrendszert, és az így áthangolt idegrendszer aztán maga hordozza a vágyat az érzékek és ítéletek után és maga hozza létre azokat.

Már most e két felfogás közül azért kell az elsőt elfogadnunk, mert azoknak az érzékeknek s ítéleteknek következtében az egész processzus megszűnik, a csíraanyag egyáltalán nem okoz többé nyugtalanságot; ez t. i. azt mutatja, hogy az említett érzékekkel és ítéletekkel a tétlen csíraanyag felhalmozódása megszűnik. Az alkoholnál másként áll a dolog. A dőreségek és erőszakosságok, melyeket az alany elkövet, nem csillapítják le a nyugtalanságot, melyet az alkohol előidéz; nagyon közvetett következményei ezek a méreg közvetlen hatásainak.

Az első felfogás helyessége a másodikkal szemben egy más bizonyítékát a következő megfontolásban találja. Mindazok

a különös vágyak, melyeket az alkohol felkelt, arra vezethetők vissza, hogy az alkohol méreg, másszóval, hogy megnehezíti az életet. A nyomában támadó vidámság és elégedettség is onnan ered, hogy bizonyos cselekvések, melyek különben könnyű kivihetőségük miatt üresek, unalmasak, hatása alatt nehezebbek s ezért szórakoztatóbbak lesznek. Későbbi fejtegetéseink során más összefüggésben vissza fogunk térni erre.

Mint már fentebb jeleztük, valamennyi inger pszihofizikus lényege abban áll, hogy nehézségek és magukkal szemben egyensúlyozásokat idéznek elő. Ezt is, mint már mondtuk, részletesen ki fogjuk mutatni. A csírázó erő felhalmozódásának azonban nem az a képe, mintha nehézség volna, hanem az, hogy felbuzgó élet; s nem maga ellen irányuló magatartást idéz fel, hanem olyan magatartást, mely szükségleteinek, mint a test egy élő része szükségleteinek megfelel. Ebben a magatartásban talál kiélésre.

Mondottam e § kezdetén, hogy a most tárgyalt ellenvetésre különösen el vagyok készülve. E várakozásom egyik oka abban áll, hogy a fiziológiában — mint már említettem — gyakran találkozunk azzal az előadással, mely szerint a nemi szükségletben a nemi anyag mint „inger” hat az idegrendszerre s ilyen úton idézi elő az egész test nemi izgatottságát. Lehet-e azonban hinnünk, hogy a nemi anyag szerepe e megrázkódtatásban olyan, mint egy levegőhullámé, mely hallószerveinkhez ütődik, vagy egy illanó anyagrészcskéé, mely szaglószerveinket érinti, és így tovább? Nem elég, hogy élettelennek fogják fel az érzéklési folyamatot, még azokra a folyamatokra is kiterjesszük-e ezt a felfogást, amelyekben a halott ingerek, az élet akadályai hiányzanak, ahol minden él? Szabad-e ezeket a folyamatokat ily módon magyaráznunk?

Ebben az összefüggésben helyén lesz megemlékezni némely tintahalfajta (argonauta, philonexisek) nemi érintkezésének módjáról. Ezeknél a nyolckarú állatoknál egy kar „ondóval megrakva leválik a hím testéről, mint önálló állat úszik egy ideig, míg egy nőtényt nem talál, melynek köpenyüregébe benyomul. Nem csoda, hogy e karokat azelőtt teljes állatoknak hitték, a tintahal-nőtényen élősködőknek, később meg a himet látták bennök.” Az állattani munka, melyből e leírást veszem,*

* Hesse und Doflein, *Tierbau u. Tierleben*, I., 1910, S. 467.

„egészen csodálatos folyamatnak” nevezi a leírt tényt, mert egy ilyen karon az idegrendszer nem fejlettebb mint a többin; hogy mi vezeti útján, rejtély?” Tudjuk: a dolgok csak addig rejtélyesek, a míg a mi elméleteink rosszak. Vajjon nem mutatja-e talán a felhozott tény is, hogy a nemi aktust irányító lélek nem az idegrendszerben van, hanem magában a csíraanyagban?

29. §. Nem egy olvasó, akik az e fejezetben foglalt megokolás nyomása alatt talán meg fogja engedni, hogy a csírázó erő a nemi szükséglet kielégítése folyamán lelki működést végez, valószínűleg hozzá fogja tenni, hogy ebből még nem következik, hogy ez az erő máskor is végez lelki funkciókat, vagy épen hogy csak az végez, hogy éberségi erő és csírázó erő azonosak.

Ez ellenvetésre a következővel felelek, ami különben csak ismétlése a III. fejezetben mondottaknak: Hát hol találjuk másutt az éberségi erőt, hol találunk egy a csírázó erőtől különálló éberségi, eszmélő szervet? Mindenki egyetért abban, hogy az agyvelőnek az a működése, amelyet ma föltesznek, hogy t. i. ingerek felizgatják, ezek az izgalmak összekapcsolódnak, nyomokat hagynak, pályákat kicsiszolnak — mindenki egyetért, mondom, abban, hogy ez a működés mindmáig nem tudta megmagyarázni a gondolkodást, ezt az élő képződést, fejlődést; nincs is voltaképp senkinek reménye, hogy ez utón valaha magyarázatát megtalálják; csak azért ragaszkodnak ahhoz a föltevéshez, mert jobbat nem találnak. A csíraanyagból kiinduló kifejlődése egy szervezetnek ellenben olyan történés, mely egészen párja a gondolkodásnak.

Az eszméletnek nem lehet oly szerve, mint az emésztésnek vagy a lélekzésnek. Az eszmélet nem funkció. Mennél többször végeztetik egy működés, annál kevésbé marad eszméletes; az eszmélet oly funkció lenne, mely a gyakorlással mind rosszabbul sikerül. A funkció az az objektív történés, mely mind mehanikusabbá válik; az eszmélet nehézséget, szervezetlenséget jelent; az eszmélő élet arra tör, hogy e nehézség, az eszmélet maga megszűnjön. Az eszmélő élet szervképzés az agyvelőben, aminek nem lehet az agyvelő úgy szerve, mint ahogy a gyomor vagy a tüdő az emésztésnek vagy a lélegzésnek. Az eszmélő életnek, ennek a fejlődésnek, az élet végéig az a szerve, ami — a meddig éppen fejlődésük tart — a gyomor és a tüdő fejlődésének szerve. Ez a szerv pedig az eredetileg

adott, már a csirában benn volt dispozió. Az eszmélő életben az élet végéig az és csak az érvényesül, az élet előrehaladtával mindig az érvényesül belőle, ami addig még nem aktualizálódott. Bezárom e fejezetet megemlékezésével valaminek, amit egy e napokban megjelent folyóiratban olvastam. Léri és Vurpas leírják azokat a tapasztalataikat, melyeket *foetalis meningitis* folytán tökéletesen agyvelőtlenül és nyomorék gerincvelővel született gyermekeken tettek. Ily gyermekek 2—6, sőt néha 8 napig is élnek. A nevezett kutatók e gyermekeknél kétségtelenül megállapítottak tapintási, hő- és fájdalomérzéklést és spontán célszerű mozgásokat. Vizsgálódásaikból azt a következtetést vonják le, hogy „1. bár az agyvelő hiánya súlyosan zavarja az összes életműködéseket, azok a jelenségek, melyeket eddig kizárólag tőle függőknek tekintettek, t. i. a lelkiek, talán nem oly teljesen és föltétlenül függnék tőle, mint ahogy gondolják; 2. hogy az agyvelő ugyan a szervezet szabályos tökéletességéhez szükséges készülék, de azért hiányával megfér még valamilyen megcsökent pszicho-fiziológikus élet”.

Evvel befejeződik a töredék, amelyet készülő munkámból a „Huszadik Század”-ban közölhetek. Az előadottak egy kiegészítését a netalán érdeklődő olvasó a „Nyugat” 1912. dec. 16-iki és 1913. január 15-iki számaiban találhatja két cikkben, melyeknek címei: „Érzéklés és ébredés” és „Érzéklés és felfogás.”

* *Journ. f. Psychologie u. Neurologie* Bd. 19. Ergänzungsh. 1. p. 383.